

Puutumus keelenormiga

Virgo Saarmets, Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik

Kolleegium peab vajalikuks märkida, et keskkonnaküsimuste otsustamist käsitlevates asjades ei ole võimalik kaebeõigust sisustada identselt tavapärase haldusastjadega subjektiivse avaliku õiguse rikkumise kaudu. Keskkonnaastjades võib, kuid ei pruugi subjektiivse õiguse rikkumine esineda. Seetõttu saab keskkonnakaitse küsimustes kohtusse pöördumise õiguse aluseks olla mitte üksnes õiguste rikkumine, vaid ka kaebuse esitaja puutumus vaidlustatava haldusakti või toiminguga. Kaebuse esitaja peab ara näitama, et vaidlustatav tegevus puudutab tema huvisid. Puutumus ei tähenda pelgalt võimalust, et tegevus või kavandatav tegevus isikut mõjutab, vaid selline mõju peab olema oluline ja reaalne. Halduskohtul tuleb kaebuse esitaja sellist puutumust vaidlustatud tegevusega kontrollida iga kaebuse puhul eraldi. Olulise ja reaalse puutumuse nõue välistab ka keskkonnaastjades kaebuse esitamise avalikes huvides (s.o nn populaarkaebused), välja arvatud juhul, kui seadus sellise õiguse otse ette näeb. [ii]

Riigikohtu lahendite otsingusüsteemi andmetel sisaldub sõnapuutumus 2007. aasta augusti seisuga ühtekokku 80 lahendis. Kuigi paljudel juhtudel ei ole seda sõna kasutanud mitte Riigikohus, vaid menetlusosalised või madalama astme kohtud, on siiski paljudel juhtudel puutumusele viidanud ka kõrgem kõhus ise. Sõna puutumus on oma seisukohtade esitamisel kasutanud nii Riigikohtu üldkogu kui ka kõik kolleegiumid. [iii] Ja mitte ainult.

Seda sõna kohtab vahel nii seaduseelnõudes ja nende seletuskirjades, [iv] õiguskirjanduses kui ka mujal. [v] Tegemist on ühe levinud sõnaga.

Puutumust võib defineerida kui teatud kokkupuudet või seost millegagi. [vi] „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ annab *puutumuse* selgitusena „kokkupuutumine; jur (kaudne) kuriteo soodustus“. [vii] „Õigusleksikoni“ kohaselt tähistab *puutumus*, teatavat isiklikku seotust (näiteks kaevatava haldustoiminguga) või põhjendatud huvi selle vastu. [viii] Lisaks on leksikonis toodud välja alamärksõna *kuriteoga puutumus* - „tegevus, mis seondub kuriteoga alles pärast selle toimepanemist - kuriteo toimepannud isiku, kuriteo vahendi või riista, kuriteojälgede või kuritegelikul teel saadud esemete eelnevalt mittelubatud varjamine, samuti kuriteost mitteteatamine.“

F. Karlsoni ja J. V. Veski „Õigusteaduse sõnastikus“ on puutumus samuti täiesti olemas. [ix] Samas teoses sisalduvatest J. V. Veski keelelistest märkmetest võib lugeda järgmist: „*Kui -us varal moodustatakse nimisõnu liit-, eriti ta-verbidest, siis toonitavad need - muuseas ka lüheduselt soovitatavad - tuletised peamiselt tegevust, teostust (vastutus, tõestus, tunnistus, varustus, ühendus); liitudes aga lihtsatele kahesilbilistele tugeva-astmelistele, samuti aga ka enamsilbilistele sõnatüvedele väljendab -us 1) olu, seisundit, verbidest tuletamise puhul vahel ka tegevust (kütus, kartus, viibus, julmus, kiivus, tarbus, väärus, vaimus, tütrus, poegus, vanemus, pettus, ketrus, himurus, huvisus, isadus, emadus), või 2) konkreetset asja, tehtut, sõnatüves sisalduva tegevuse või toimimise saadust (kudus, kedrus, hoius, panus, hulgus). Kui verbitüves infinitiivi ma-tunnust asendab sufiks -mus (m + us), siis tähendavad sel teel saadud tuletised samuti olu, seisundit, olekut (ülemus, ülimumus, ülimumus, väärimumus, teadumus, hagemus, tingimumus, eemus, esimumus, enamus).*“ [x]

Nende selgituste alusel võib väita, et puutumus on seisund või olek, kus keegi või miski puutub kellessegi või millessegi. Ilmselt on enamjaolt samatähenduslik öelda, et keegi või miski on

kellestki või millestki *puudutatud*, ehk *puutumus* võrdub*puudutatusega*. Tegelikult see polegi oluline, piisab teadmisest, et *puutumus* tähendab kokkupuudet või teatavat seost.

Siit jõuame aga olulisemani: alates 1. detsembrist 2006 eesti kirjakeele normi aluseks olevast „Eesti õigekeelsussõnaraamatust ÕS 2006“ [xi] *puutumust* ei leia. Ei olnud seda sõna ka ÕS-i 1999. aasta väljaandes.

Eesti kirjakeele normi kehtestamise aluseks on keeleseaduse[xii] § 1 lõige 2, mille kohaselt eesti keele ametliku kasutuse aluseks keeleseaduse mõttes on eesti kirjakeele norm Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras. Vabariigi Valitsuse 7. septembri 2006. a määruse nr 196 „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord“ [xiii] § 1 näeb ette, et eesti kirjakeele normi all mõistetakse õigekirjutuslike, grammatiliste ja sõnavaraliste normingute ja soovitude süsteemi, mis peab tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning suunama avalikku keelekasutust.

Määruse § 2 lõike 1 kohaselt on kirjakeele norm määratud õigekirjutuse, häälduse, sõna vara ja grammatika osas Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeletoimkonna normingute ja otsustega ning keeletoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga. Määruse § 2 lõige 3 sätestab, et oskussõnavara osas täiendavad ja täpsustavad kirjakeele normi terministandardid ja oskussõnastikud, mis on koostatud Eesti Terminoloogia Ühingus, Eesti Keele Instituudis või terminoloogiakomisjonides kooskõlastatult Eesti Keele Instituudiga.

ÕS 2006 tutvustuses on sõnaraamatu toimetaja Tiiu Erelt märkinud, et see on:

- kirjakeele sõnaraamat, mis hõlmab eelkõige kirjakeele kui üldrahvalikult kasutatava ja ühtseima keelekuju sõnavara. Nii koha- kui ka sotsiaalmurrete sõnavara on esindatud üsna napilt;
- tänapäeva keele sõnaraamat. Tänapäeva keel on keel, mida me praegu räägime ja kujutame, XXI sajandi alguse keel;
- suunav ja soovitav sõnaraamat. Autorid ei ole piirdunud sõnavara kirjeldamisega, vaid on võtnud endale veel keelendite hindamise ülesande: mis on hea ja mis halb keel;
- normatiivne sõnaraamat. Normatiivne on ta selles mõttes, et esitab kirjakeele norme, on kirjakeele normi alus.[xiv]

Puutumus - on see üldkeeleline või (õigusteaduse) oskussõna? Eespool märgitud „Õigusleksikonis“ ning F. Karlsoni ja J. V. Veski „Õigusteaduse sõnastikus“ on *puutumus* olemas. Viiekeelne õigussõnaraamat[xv] seda õigusterminiks kvalifitseerinud ei ole, nagu ka „Prantsuse-eesti-prantsuse õigussõnaraamat“, [xvi] „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ möönab *puutumuse* *puutumust* juriidikaga, kuid otseselt õigusterminiks seda siiski ei tembelda. Andmebaasidest ESTERM[xvii] ega ESTLEGALTERM[xviii] ei leia samuti *puutumusele* selgitust. Samuti ei tanne *puutumust* H. ja J. Vissaku „Eesti-vene-eesti õigussõnaraamat“ [xix], kuid see on leitav „Uuest eesti-vene õigussõnaraamatust“ [xx]. Õigusteaduse terministandardeid Eestis ei ole.[xxi] Puuduvad ka Eesti Terminoloogia Ühingus, Eesti Keele Instituudis või viimasega kooskõlastatult terminoloogiakomisjonides koostatud õiguskeele oskussõnastikud kirjakeele normi kehtestamise korra § 2 lõike 3 tähenduses. Eelnevast nähtub, et pole päris selge, kas *puutumus* on õigustermin või mitte. Vähemasti pole seda järjepidevalt juuraterminiks peetud. Artikli alguses viidatud kasutuskonteksti arvestades tuleb *puutumust* pidada siiski õiguskeele

oskussõnaks, sest tegelikult ei olegi oluline, kas puutumus võib iseenesest esineda ka üldkeeles või mitte, tähtis on hoopis see, et Riigikohtu lahendites on seda sõna ilmselgelt kasutatud õigusterminina. Järelikult tuleks sellesse ka vastavalt suhtuda.

Samas, pidades küll *puutumust* õiguskeele oskussõnaks, tuleb tõdeda, et see ei ole kirjakeele normi kehtestamise korra tähenduses n-ö normeeritud erialatermin. Tõsi, kahtluse korral pöörduks ilmselt suurem osa inimesi „Õigusleksikoni” poole. Ja õigesti teeksid. Pole kahtlust, et artikli alguses tsiteeritud kohtulahendis mõisteti puutumust nimelt sellises tähenduses, nagu see on kirjas „Õigusleksikonis”, s.o „isiklik seotus kaevatava haldusakti või -toiminguga või põhjendatud huvi selle vastu.” Samuti ei kahtle asjatundjad „Õigusleksikoni” koostaja ja konsultantide asjatundlikkuses ning sellest lähtuvalt ka leksikoni usaldusväärsuses. Kas aga sellest piisab? Kas iga ametliku dokumendi adressaat ikka oskab segaduse korral pöörduda nimetatud abiallika poole? Selles ei saa me paraku kindlad olla. Probleemi tuum on selles, et üheselt ei ole selge, millised on tegelikkuses need allikad, mis kõik kokku määravad kindlaks eesti kirjakeele normi. Ning kui need on siiski olemas, kust saab tavakodanik selle kohta teavet. ÕS normeerib vaid ühe osa kirjakeelest. Loomulikult pole see tema puudus, ta ei peagi sisaldama kõiki erialatermineid.

Samas peaks olema teada, millistes allikates on normeeritud erialaterminid, mis ÕS-i ei ole mahtunud. Muidu on meie ülevaade keelenormist tegelikult üsna puudulik.

Teine küsimus on keelenormi „kangus”. Kui nõustuda, et valitsuse määruses nimetatud formaalsetele tingimustele vastavaid õigusteaduse oskussõnastikke praegu ei eksisteeri ja sellele ei vasta ka „Õigusleksikon”, siis tekib küsimus, kas *puutumust* üldse tohibki kohtulahendites kasutada või rikutaks sellega keelenormi. Pole kahtlust, et kohtulahendid kujutavad endast ametlikku keelekasutust, mis peab keeleseaduse § 1 lõike 2 kohaselt vastama keelenormile. Keelenormile vastavus peab tagama selle, et ametlik keelekasutus on korrektne ja tänapäevane ning seetõttu üldarusaadav.

Küsimus ei ole tegelikult üleüldse *puutumuses*. See on vaid üks näide. Peamine raskuspunkt on hoopis selles, et keeleseaduse § 26' näeb ette vastutuse eesti keele kasutamise nõuete rikkumise eest. Nimetatud paragrahvi lõike 1 kohaselt karistatakse eesti keele kasutamise nõuete eiramise eest riigiasutuse, avalik-õigusliku juriidilise isiku ja tema asutuse, kohaliku omavalitsuse või nende hallatavate asutuste, äriühingu, mittetulundusühingu või sihtasutuse asjaajamises, kirjavahetuses, aruandluses, isikutega suhtlemises või töötajatele tööalase teabe edastamisel, samuti pitsatitel, templitel või kirjaplankidel rahatrahviga kuni 200 trahviühikut. Lõike 2 järgi sama teo vähemalt teist korda toimepanemise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut. Keeleseaduse § 26' lõike 3 kohaselt sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahatrahviga kuni 40 000 krooni.

Keeleseaduse § 26⁵ sätestab vastutuse eesti keele kasutamise nõude ja kirjakeele normi rikkumise eest. Nimetatud paragrahvi lõike 1 kohaselt karistatakse muu hulgas ametlikus keelekasutuses eesti kirjakeele normi rikkumise eest rahatrahviga kuni 200 trahviühikut. Lõike 2 järgi karistatakse sama teo toime pannud juriidilist isikut rahatrahviga kuni 20 000 krooni.

Kas siis artikli alguses kirjeldatud Riigikohtu lahendites, mis sisaldavad sõna *puutumus*, on täidetud keeleseaduse §-s 26¹ või §-s 26⁵ sätestatud väärteo koosseis? Kui jah, siis kas tuleks ka süüdlasi karistada? Eelnevalt leidsin, et keelenorm ei ole vähemalt õigusteaduse oskussõnavara osas praegu üheselt määratud. Sellest tulenevalt ei ole võimalik ka tõsikindlalt väita, et

puutumuse või muu sellise n-ö normivälise õigustermini kasutamiseiga ametlikus dokumendis rikutakse eesti kirjakeele normi. *Nullum crimen nutta poena sine lege scripta stricta* - ei ole süütegu ega karistust ilma täpse kirjapandud seaduseta. Selle karistusõiguse põhimõtte valguses ei oleks praeguses olukorras ilmselt mõeldav keeleseaduses ettenähtud vastutuse kohaldamine segase staatusega oskussõnade kasutamise eest. See eeldaks õigusteaduse oskussõnavara senisest märksa põhjalikumat normeerimist. Ja see ei sünni üleöö, vaid nõuab palju aegaja vaeva.

Ei ole kahtlust, et nii üldkeelt kui ka oskuskeelt ja ametlikus suhtluses kasutatavat sõnavara on tarvis dokumentide ühetaolise arusaadavuse huvides normeerida ning ka kohtulahendites ei tohiks seetõttu kasutada põhjendamatu arhailist või poeetilist sõnavara või slängi. Samas ei peaks keelenorm siiski ka ametlikus kasutuses keelama väikesi kõrvalekaldeid, kui nende tõttu ei kannata teksti üheselt mõistetavus. Ei ole kuulda olnud, et ühelgi juhul oleks isikutele, kellel on olnud mõne eespool viidatud kohtulahendiga puutumus, jäänud arusaamatuks, mida asjakohases lahendis puutumuse all silmas peeti. Vähemasti ei ole menetlusosalised esitanud Riigikohtule taotlusi nimetatud lahendite sisu selgitamiseks. Järelikult probleemi ei ole. Vist?

[i] Autor tänab Tiiu Ereltit artikli kujutamisel suureks abiks olnud märkuste eest.

[ii] Riigikohtu halduskolleegiumi 28. veebruari 2007. a otsus haldusasjas nr 3-3-1-86-06, p 16.

[iii] Mõned näited Riigikohtu värskest praktikast.

Riigikohtu üldkogu 25. jaanuari 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-92-06, p 32: Üldkogu hinnangul ei aita endise avalikust teenistujast ametiisiku suhtes kehtestatud keeld asuda juht- või järelevalveorgani liikmeks riigi või kohaliku omavalitsuse osalusega äriühingus, mille tegevusega tema endine ametiseisund puutumuses ei olnud, mingil viisil koosa kõnealuse piirangu eesmärgi saavutamisele, s. o abstraktse korrupsiooniohu vähendamisele. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. märtsi 2007. a otsus kriminaalasjas nr 3-l-l-113-06, p 27: Kohtumenetluses eitas J. Sorokin igasugust puutumust kuriteoga, kinnitades, et tema ei tea toimepandud tapmisest midagi.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. jaanuari 2007. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-135-06, p 9:

Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga selles, et MTÜS § 40 lg-s l märgitud huvitatud isikuks, kes on TsMS § 629 lg l järgi õigustatud esitama avalduse ja nõudma hagita menetluse algatamist korteriühistu sundlõpetamiseks, ei saa olla suvaline isik. Huvitatud isikul peab olema õiguslik puutumus korteriühistuga, mille sundlõpetamist ta taotleb. Korteriühistu sundlõpetamist saab nõuda vaid isik, kelle seadusega kaitstud õigusi ja/või õigustatud huve korteriühistu sundlõpetamine mõjutab.

Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 8. juuni 2007. a otsus asjas nr 3-4-1-4-07, p 15: Sõjahaudade monumentide ja -tähiste rajamisel, säilitamisel, kohandamisel, lammutamisel, demonteerimisel ja teisaldamisel on puutumus kohaliku omavalitsuse põhiseadusliku garantiiga, kuna mainitud tegevused seonduvad kohaliku omavalitsuse ülesannetega avaliku ruumija miljöö kujundamisel ning kaitsel.

[iv] Nt meditsiiniseadme seaduse eelnõu (X Riigikogu 336 SE I) algteksti § l lg 2 p-s 5 nähti ette, et seda seadust kohaldatakse väga piiratult muu hulgas in vitro diagnostikameditsiiniseadmete kasutajatele, valmistamisele, turule laskmisele ning kasutusele võtule, mis on toodetud ja mida kasutatakse üksnes asjaomase tervishoiuteenuse osutaja tootmistegevusega puutumuses olevas kohas. Kehtiva meditsiiniseadme seaduse (RT12004,75,520; 2005,13,63) § l lg 2 p 5 järgi kehtib selline erand aga in vitro diagnostikameditsiiniseadmetele, mis on toodetud ja mida kasutatakse üksnes asjaomase tervishoiuteenuse osutaja tootmistegevusega seotud olevas kohas.

[v] Nt Euroopa Parlamendi kodukorra (16. trükk -juuni 2007) artikli 191 (Petitsiooniõigus) lõige 1: Igal liidu kodanikul ning igal füüsilisel või juriidilisel isikul, kes elab või kelle registri/argne asukoht on mõnes liikmesriigis, on õigus kas üksi või koos teiste kodanike või isikutega pöörduda petitsiooniga Euroopa Parlamendi poole küsimuses, millega tal on isiklik puutumus ja mis kuulub liidu tegevusvaldkondade hulka. —

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=ET&reference=RULE-191>.

Vrd Euroopa Ühenduse asutamislepingu (konsolideeritud versioon) artikkel 194: *Any citizen of the Union, and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State, shall have the right to address, individually or in association with other citizens or persons, a petition to the European Parliament on a matter which comes within the Community's fields of activity and which affects him, her or it directly.* — http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html.

[vi] Nt «Vabatahtlikul tegevusel on puutumus (seos) mitme õigusharu ja -institiidiga." - **A. Gramberg, M. Vutt**. Vabatahtliku tegevuse väljakutsed Eestis - Riigikogu Toimetised, 2005, nr 11, lk 184.

[vii] Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. IV köide, 3. vihik „plastiline-põgusus", Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1996, lk 619.

[viii] Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. IV köide, 3. vihik „plastiline-põgusus", Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1996, lk 619.

[ix] **K. F. Karlson, J. V. Veski**. Õigusteaduse sõnastik. Tartu, 1934, lk 85.

[x] Samas, lk VI-VII.

[xi] Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006, 1220 lk. Elektrooniline väljaanne arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.eki.ee/dict/qs2006/>.

[xii] RT11995,23, 334; 2007, 17, 82.

[xiii] RT11995,23, 334; 2007, 17, 82.

[xiv] Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006, lk 5.

[xv] Mitmekeelne õigussõnaraamat Eesti-inglise-saksa-soome-vene. Tallinn 1998.

[xvi] **J.Laffranque, R. Laffranque**. Prantsuse-eesti-prantsuse õigussõnaraamat. Tallinn: Juura, 2002, 444 lk.

[xvii] <http://mt.legaltext.ee/esterm/>.

[xviii] <http://multiterm.legaltext.ee/multiterm/>.

[xix] **H. Vissak, J. Vissak**. Eesti-vene-eesti õigussõnaraamat ü. Tallinn: Estada Kirjastus OÜ, 2000, 848 lk.

[xx] **O. Ottenson**. Uus eesti-vene õigussõnaraamat. Tallinn 2007, lk 246.

[xxi] Vt Eesti Standardikeskuse veebilehte <http://www.evs.ee>; samuti Eesti Terminoloogia Ühingu andmeid <http://www.eter.ee>.